

tim ex infra dicendis manifesta sunt. Omnes igitur habitus nostri animi simul sunt, et corporis; neque mirum; eorum enim sunt, quorum frequentia actionum repetitione acquiruntur; acquiruntur autem exercitio actionum tam mentis, quam corporis simul, sive potius hominis, qui ex corporis, et animi conjunctione exsurgit. At jam vero, in quo habitus, quantum ad corpus, proinde constitutendi sint, nonnulli quaerunt: apte his Malebranchius respondet (*Recher. de la verit. liv. 2. p. 1. ch. 5. v. 1.*): *Observandum est, spiritus animales vias, per quas ipsis transeundum est, satis liberas, aptasque non invenire; unde fit, ut ex. gr. aegre moveamur digitos ea celeritate, quae ad pulsanda instrumenta requiritur, aut musculos pronuntiationi inservientes, cum voces linguae peregrinae pronuntiare volumus; sed paulatim spiritus animales fluxu continuo aperiunt, et planas faciunt vias illas, adeo, ut temporis successu nullam patiantur vim, aut difficultatem. In hac autem promptitudine, qua spiritus animales per membra corporis transeunt, consistunt habitus; id quod optime congruit cum iis, quae supra de memoria (§. 42. sch.) et phantasia (§. 31. sch.) dicta sunt. Quod si deinde eadem questio transferatur ad habitus, quantum ad mentem pertinent, id quidem certum est, eos esse determinationes quantitatis formalis facultatum agendi, quibus anima instructa est (§. 81.); sed num praeterea in quadam animae modificatione, et quidem constante, ac perdurabili consistant, de finite dici nihil potest; neque enim, ut quidam arbitratur, id genus modificationes in ente simplici repugnare videntur, neque easdem in anima existere ab omni veri specie abhorret, cum hac ratione facilius intelligatur, qui fiat, ut mens soluta corpore ratiocinandi, recordandi, aliosque similes ante comparatos retineat. Quid vero illa modificatio sit, is dixerit, qui reconditam animae naturam intime perspexerit, quod ergo supra humani intellectus vires pono.*

HABITUS USU ROBORATI NON DEBILITATUR.

LXXXIII. *Omnis habitus continuo usu intenditur; contra vero ejus usu longiori tempore intermisso debilitatur, et tandem penitus amittitur.* Imprimis enim qui ex habitu agit, sive habitu utitur: ille frequentius easdem actiones repetit, ac proinde majus habet exercitium (§. 77.); sed quo majus est exercitium, eo major facilitas, quae habitum constituit (§. 79.), obtinetur (§. 78. cor.); ergo omnis habitus continuo usu intenditur. Deinde habitus saepe debilitari, aut penitus amitti experientia docet: sed id non fit constanti ejus usu; ergo non usu: id est, usu intermisso habitus debilitatur, aut penitus amittitur.

Coroll. 1. Cum actiones habitui jam comparato contrarias exercemus, easque exercitio repetimus, eo habitu diu non utimur: igitur etiam habitus per actionum contrarium exercitium debilitatur, et tandem amittitur.

Coroll. 2. Quia potro per ipsum hoc contrariam actionum exercitium habitus priori contrarius acquiritur, patet universe fieri posse, ut habitu uno amisso alterum contrarium acquiramus, minoremque a majori, si secum collidantur, suppressi, ac etiam extingui. *Schol.* Atque ex his, quae adhuc de habitibus allata sunt, facile explicatum habent reliqua, quae de ipsis quotidiana experientia docet; qualia sunt: facilius infantes, ac pueros, quam aetate provectiores nos sibi habitus comparare; habitus eam quandoque firmitatem adipisci; ut in alteram, quod dici solet, nostram abeat, quam licet expellas furca, tamen usque recurrit; citius obtineri habitus earum actionum, quarum exercitium dum voluptate aut intensiore quadam affectione, vel etiam majore solum animi attentione conjungitur; tum et illos, qui plus phantasia, et corpore nituntur, quam mente, et sexcenta alia; quo et illud pertinet, debiliores fere esse habitus ceteris paribus, quo plures in uno nemine concurrunt, quae ex re, ut sapienter ait Genuensis, moti esse debent, qui egregii, et excellentes in facultate aliqua esse cupiunt; ut ne pluribus animum intendant (*Elem. met. p. 1. prop. 36.*); nullo enim modo finita naturae nostrae vis omnibus esse par potest. Et quemadmodum si eidem solo plura, quam ferre possit, semina commiseris, detrahes omnibus alimentum; ita pluribus intentus animus mediocri quidem esse in illis potest, summus non potest. Atque haec de facultate cognoscendi dicta sufficiunt.

S E C T I O II.

DE FACULTATE APPETENDI, ET AVERSANDI.

QUAE SECTIONIS SUMMA?

LXXXIV. Facultatem appetendi, et aversandi circa bonum duntaxat, et malum versari, ejusque actus cum voluptate, aut taedio perpetuo conjunctos esse deinceps apparet: quare ut recte, atque ordine progrediar, agam primum de voluptate, et taedio, bono, et malo, tum de ipsa appetendi facultate; denique pauca quaedam de affectibus subjungam.

C A P U T I.

De Voluptate, et Taedio, Bono, ac Malo.

QUID VOLUPTAS, TAEDIUM ET STATUS INDIFFERENTIAE?

LXXXV. *Voluptas* ea animi affectio est, quae oritur, cum vel in nobis, vel in objecto quovis percepta perfectiones adesse intuitive (§. 63.) cognoscimus; ita voluptate perfunditur, qui sibi egregiam virtutem, aut scientiam inesse agnoscit. *Taedium* contra opposita est affectio, quae ex intuitiva imperfectionis perceptione ora-

scitur; ut cum me multarum rerum ignorantia teneri cogito, vel imaginem imperite elaboratam, et prototypo valde dissimilem contemplan. Cum vero in objecto percepto nec perfectionem, nec imperfectionem intueor, erga illud indifferens esse dicor: quare status indifferens est ea mentis nostrae constitutio, in qua nec taedium nec voluptate afficitur, in quo ille versatur qui ignorat, utrum id quod vel in se, vel in objecto percipit, in numerum perfectionum, aut imperfectionum referri debeat, aut qui proorsus nihil percipit.

Coroll. 1. Status indifferens medius est inter voluptatem, et taedium; ac proinde taedium non est nuda voluptatis privatio, aut vicissimum, neque igitur contradictoria sunt, verum solum contraria (ont. §. 67.).

Coroll. 2. Ruptio aut vehemens nervorum tensio est vera corporis nostri imperfectio, sensus vero titillationis rectam corporis constitutionem velat veram perfectionem indicat: igitur dolor (§. 16. sch.) ad taedium; titillatio ad voluptatem, ut species ad genus revocantur.

Coroll. 3. Cum tam perfectio, quam imperfectio vel vera, vel apparens esse possit, quod sine probatione patet, etiam voluptas, aut taedium vel verum, vel apparens dici potest; ita taedium ex literarum studio, voluptas ex otio oriunda apparens est.

Coroll. 4. Id, quod efficit, ut alterum sit, ejus ratio sufficiens est (ont. §. 18.): ergo perceptio perfectionis est ratio sufficiens voluptatis; perceptio imperfectionis taedii.

Coroll. 5. Quo plus rationis sufficientis ponitur, eo plus rationati ponendum: igitur quo plus perfectionis, aut imperfectionis, vel quo clarius et vividius eae percipiuntur, eo major voluptas, aut taedium oritur. Cum saepius jam perfectionem in eadem re percipimus, occasione praesentis perceptionis phantasia praeteritam perceptionem, et voluptatem cum ea haustam reproductit (§. 27.), quae, quia cum praesente conspirat, eam majorem efficit, unde, quo saepius ex eadem re voluptas percipitur, eo major est.

Coroll. 6. Posita ratione sufficiente ponitur, ea durante durat, et ea ablata aufertur rationatum (ont. §. 22); igitur posita perceptione perfectionis, aut imperfectionis ponitur, ea durante, et ea ablata cessat voluptas, aut taedium.

VOLEPTAS MUTARI POTEST IN TAEDIUM, ET CONTRA.

LXXXVI. Quaevis voluptas in indifferentiam, aut taedium degenerare potest. Sit imprimis voluptas solum apparens, ex errore nempe oriunda (§. praec. cor. 3.), detecto igitur errore, quod utique fieri potest, patebit perfectionem non adesse: cessabit ergo perceptio perfectionis, adeoque et voluptas (ibid. cor. 6.). Porro illud, quod jam patet non esse perfectio, vel apparebit imperfectio, vel non: si hoc; priori voluptati indifferentia: si illud; taedium succedet. Sit deinde voluptas vera: erit quidem meum de percepta perfectione iudicium verum; seu vera perfectio apparebit esse vera; at

mutatis adjunctis fieri poterit, ut ea perfectio, vera quidem in se, appareat tamen esse vel nulla, vel plane quaedam imperfectio, tametsi ex errore: quo casu iterum patet praecedentem voluptatem aut in indifferentiam, si illud: aut in taedium, si hoc sit, mutatum iri: quaevis igitur voluptas aut in indifferentiam, aut in taedium degenerare potest.

Coroll. 1. Idem eodem modo inverse de taedio facile demonstratur.

Coroll. 2. Multo plarius patet, ex eadem re unam voluptatem, alteri taedium creari posse.

Schol. Voluptas, quae semper eadem manet, quoties objectum percipitur, constans; quae vero redeunte veteri objecti perceptione mutatur, variabilis, audit.

TAEDIUM NON TOLLIT VOLEPTATEM RESPECTU EIUDEM OBJECTI, SED DIVERSA RATIONE CONSIDERATI.

LXXXVII. Possunt in mentem simul consistere voluptas, et taedium comparate ad idem objectum compositum sub diversa ratione consideratum, quin se mutuo tollant. Negari profecto nequit fieri posse, ut mens in eodem objecto composito simul percipiat sub alio respectu perfectionem, sub alio imperfectionem, quin haec duae perceptiones se mutuo tollant, ergo duae rationes sufficientes, una voluptatis, altera taedii (§. 35. cor. 4.) in mentem simul poni possunt, quin se mutuo tollant; atqui si ita, poterunt utique in mente simul poni duo earum rationata, voluptas nimirum, et taedium, quin se mutuo tollant: ergo possunt in mente simul consistere voluptas, et taedium comparate ad idem objectum compositum sub diversa ratione consideratum, quin se mutuo tollant.

Schol. Veritatem huius theorematissensus intimus, cui Leibnizianus nequidquam obnituntur, apertissime contestatur. Quis enim quaso est, qui in se non experitur sibi saepissime idem objectum compositum ob diversas rationes placere simul, et displicere? posse se eundem hominem ob virtutes quasdam amare, et simul ob aliqua vitia odire? Nempse voluptas, et taedium se tum solum destruerent, quando in idem objectum eodem modo sumtum tenderent, quod hic nequaquam fit; immo non tam objectum compositum, sed potius respectus ille, sive qualitas est objectum idae voluptatem, vel taedium causantibus: quare duo re ipsa objecta diversa in toto composito concurrunt, quorum unum voluptatem, alterum taedium generant (*Psych. emp. s. 2. c. 1. §. 463. not.*). Certe si paritas, quam Boehmius ab horologio aliquo naevis infecto ad comprobendam contrariam opinionem adfert, quidpiam efficeret. Foret inde consequens, nos nec comparate ad diversa totius mundi entia voluptatem simul, ac taedium persentiscere posse, cum ea omnia simul unum objectum compositum, nempe mundum constituent. Quod autem subinde dicamus: placet haec res, placeret autem magis, si illud non adesset, id non ideo fit, ut significemus voluptatem a taedio minui, quemadmodum idem Boehmius *Storchianu Metaph. Lib. III.*

contendit; sed eo absente novam toti composito perfectionem necessuram, quia posita major quoque ratio sufficiens voluptatis, ac proinde etiam major voluptas ponitur: generatim enim quantitas voluptatis quantitati perfectionis perceptae respondet: quare seu in objecto aliquid adstet, quod displiceat, seu non; semper tanta, nec major, nec minor sentietur voluptas, quanta in illo perfectio cognoscitur.

QUID BONUM, ET MALUM?

LXXXVIII. Bonum generatim dicitur, quidquid perfectionem entis constituit, aut cum ea connectitur; ejus oppositum malum est. Bonum hoc loco, spectatim illius voco, quod nos, statumque nostrum seu internum, seu externum (ont. §. 61.) perficit, ut *virtus, eruditio, sanitas* (Parad. 1.). *Quidquamne est bonum*, ait Tullius, *quod non eum, qui possidet meliorem faciat?* Malum contra quod nos, statumque nostrum imperfectiorem reddit, ut *vitium, ignorantia, morbus*.

Coroll. 1. Cum scire nequeamus, utrum nobis objectum perfectionem, aut imperfectiorem conciliet, nisi illud perceptum ad nos referamus, illiusque cum statu nostro nexum perspicimus, relatione ea non facta, aut nexu non perspecto objectum perceptum nec bonum, nec malum apparet, nosque proinde in statu indifferentiae (§. 85.) versamur.

Coroll. 2. Perfectio, quam objectum nobis conciliare potest, vel vera est, vel apparens tantum; major item, vel minor: quare bonum aliud *verum est*, aliud *apparens*; aliud *maius*, aliud *minus*, atque hoc pro gradibus perfectionis. Idem est de malo.

Coroll. 3. Bonitas igitur percepta accurate discerni debet a bonitate, quae reapse objecto compositi; potest enim vel major, vel minor, vel prorsus nulla esse in objecto, etsi quaedam nobis appareat, et vicissim. Inde philosophi bonum in *reale*, et *ideale*, seu *objectivum* distinguunt.

Schol. Sunt et aliae, boni, et mali divisiones a philosophis usitatae; nempe *bonum animi*, quod ad mentis: ut *virtus, bonum corporis*, quod ad corporis: ut *sanitas; bonum internum*, quod status interni: ut *eruditio; bonum externum*, vel *fortuna*, quod ad status externi perfectionem pertinet, ad *divitiae, honores*. Sed haec proprium in philosophia morali locum habent.

PERCEPTIO BONI VOLUPTATEM MALI TAEDIUM GENERAT.

LXXXIX. Perceptio boni voluptatem; perceptio mali taedium generat. Bonum vel malum est id, quod nobis perfectionem, vel imperfectiorem conciliat (§. praec.): ergo cum bonum, vel malum percipimus, nostram perfectionem, vel imperfectiorem inde pendentem intuemur; sed perceptio perfectionis voluptatem; perceptio imperfectiorem taedium generat (§. 85.). ergo etiam perceptio boni voluptatem; perceptio mali taedium generat.

Coroll. 1. Perceptio igitur boni veri voluptatem veram; perceptio

boni apparentis voluptatem solam apparentem (§. 85. cor. 3.) generat. Idem est de malo. Voluptas igitur, quae percepto quodam objecto perfunditur, non est infallibile criterium boni realis, ut fere vulgus opinatur.

Coroll. 2. Quantitas voluptatis, aut taedii respondet quantitati bonitatis, aut malitiae idealis, non realis; tanta siquidem erit voluptas, quantum boni percipitur, non quantum in se est.

IDEM OBJECTUM SUB DIVERSA RATIONE BONUM ET MALUM ESSERE POTEST.

XC. In eodem objecto composito sub diverso respectu considerato tam bonitas, quam malitia simul percipi potest. Fiori certo potest, ut aliud sit in objecto composito, quod nobis perfectionem, aliud, quod nobis imperfectiorem conciliare possit, atque utrumque simul percipi posse nihil vetat; atqui dum istud cognoscitur, in eodem objecto composito tam bonitas, quam malitia simul percipitur (§. 88.): ergo in eodem objecto composito sub diverso respectu considerato tam bonitas, quam malitia simul percipi potest.

Coroll. 1. Igitur etiam idem objectum compositum sub diversa ratione consideratum voluptatem, et taedium, quae se non tollunt (§. 87.), in nobis causare potest.

Coroll. 2. Bonum minus etiam in collisione cum majore, quatenus in se spectatur, bonum est: quatenus vero cum majore comparatum hujus consecutionem impedit, malum est: igitur ex perceptione boni minoris etiam in collisione cum majore voluptatem, et taedium capimus, si in modo illud sub utroque respectu consideremus.

Coroll. 3. Similiter malum minus in collisione cum malo majore in se spectatum malum est; sed comparate ad majus malum, quod impedit, bonum: igitur etiam minus malum sub duplici hoc respectu consideratum voluptatem, et taedium simul causat. Haec omnia sensu quoque intimo constant.

C A P U T II.

De Facultate Appetendi, et Aversandi.

QUID FACULTAS APPETENDI, APPETITIO, AVERSATIO?

XCI. Quivis ad se attentus advertit, se etiam invitum versus objectum, quod ut sibi bonum percipit, nisum aliquem, sive inclinationem in semet experiri; ab opposito vero renisum, sive declinationem; cum sibi objectum ut sibi malum representat. Inclinatio haec *appetitio*; declinatio *aversatio*; et facultates mentis, a quibus actiones hae proficiuntur, *facultas appetendi*, seu *appetitus*, et *aversandi* compellantur.

Coroll. 1. Appetitio semper cum voluptate; aversatio cum taedio consociatur (§. 89.).

Coroll. 2. Cum nec voluptate, nec taedio afficiuntur, indifferentes sumus (§. 85.) in statu igitur indifferentiae nec appetitio, nec aver-

satio possibilis est. Inde vetus illud, *ignoti nulla cupido*; nam etiam tum indifferentes sumus, cum objectum non cognoscimus.

Schol. Alii vocabulo *appetitus*, sine discrimine modo ad facultatem, modo ad actum denotandum utuntur; sed res ea æquivocationi locum præbet: consultius igitur est, ut constanter soli facultati tribuantur.

PERCEPTIO BONI APPETITIONIS; MALI AVERSIONIONIS RATIO SUFFICIENS EST.

XCII. Ratio sufficiens appetitionis in perceptione boni: aversionionis in perceptione mali recte constituitur. Perceptio perfectionis, et imperfectio est ratio sufficiens voluptatis, et taedii (§. 35. cor. 4.); sed appetitio semper cum voluptate, aversatio cum taedio consociatur (§. præc. cor. 1.): igitur in perceptione perfectionis, et imperfectio est ratio sufficiens appetitionis, et aversionionis recte constituitur; atqui perceptio boni, et mali semper conjungitur cum perceptione perfectionis, et imperfectio (§. 33. 39.); ergo pariter ratio sufficiens appetitionis, et aversionionis in perceptione boni, et mali recte constituitur.

Schol. Ne tamen inde colligas animam appetendo, et aversando pati solum, non agere: agit ea profecto, appetitiones enim eo jure, quo perceptiones, in vitalibus, ut ajunt, illius actionibus habendae sunt. Representatio certe, seu perceptio boni vim appetendi in se non continet; sed vis hæc, quae facultatem in actum reducit, animae tribuenda est, atque per perceptionem boni, aut mali velut per remotionem impediendi, ut Dariesius putat, ad agendum determinatur (*Psych. emp. s. 1. c. 2. §. 83.*). Hæc igitur perceptio boni, aut mali efficit, ut vis animae actu appetendo, vel aversando agat, quod ante obstante ignorantia præstare non poterat. Ea nimirum est constitutio mentis nostrae ut felicitatem, ad quam adipsendam a Conditor suo ordinata est, naturaliter desideret; in deo fit, ut ubiqueque species quaedam boni reducat, continuo ad illud sese inclinet, quasi in eo felicitatem suam reperitura; cumque porro in desideranda felicitate generatim accepta libera non sit, neque in ejus potestate ponitur objectum boni speciem non appetere, nisi in quantum eadem impedit, ac removere saltem aliquando potest. Præclare Tullius (*Qq. Tusc. l. 4. c. 6.*): *Natura omnes, quae ante videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quam ob rem simul objecta boni species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit natura.*

QUAE LEX APPETITUS?

XCIII. Omne bonum perceptum appetimus: omne malum perceptum aversamur: et contra quidquid appetimus, aut aversamur, ut bonum, vel ut malum percipimus. Posita enim ratione sufficiente rationatum, et posito rationato ejus ratio sufficiens ponenda est (ont. §. 33.): sed perceptio boni, et mali est ratio sufficiens appetitionis, et aversionionis (§. præc.): ergo patet propositum. Suffragatur experientia.

Coroll. 1. Ex hac propositione omnia, quae de appetitu cognoscimus, deduci possunt, ut deinceps apparet: merito igitur lex appetitus dicitur (§. 3. sch.).

Coroll. 2. Cum aliud sit bonum apparens, aliud verum, seu reale (§. 33. cor. 2. 3.), ex eo, quod aliquod appetamus, non sequitur illud esse bonum reale: fieri igitur potest, ut, quod in se malum est, appetamus, et quod in se bonum est, aversetur. Inde ajunt philosophi: nos objecta pro ratione boni in his percepti appetere, et pro ratione mali in his percepti aversari.

Coroll. 3. Minus bonum etiam in collisione cum majori bono appeti potest, quatenus est bonum absolute, non quatenus impedit consecutionem majoris boni, idem verum est de minori malo, quatenus impedit majus (conf. §. 9. cor. 2. 3.).

Schol. Commode de hic tiones monet doctissimus P. Ivanescius (*Inst. metaph. disp. 4. c. 7. n. 774. et 775.*): *appetere præcise malum, et aversari bonum significat appetere, quod in se malum est: et aversari, quod in se bonum est: fieri hoc posse ex dictis constat, cum bonum possit apparere malum, et vicissim. Verum appetere malum, quatenus malum est, et aversari bonum, quatenus bonum est, idem sonat, quod appetere malum, quia malum est, et aversari bonum, quia bonum est, istud fieri minime potest (§. præc.). Rursus diversae sunt hae duae sententiae: appetere malum cognitum ut malum; et aversari bonum cognitum ut bonum: et, appetere malum, quatenus malum est; aversari bonum, quatenus bonum est. Primum enim aliud non significat, quam id, in quo aliqua mali species percipitur, appetere ob adjunctam nimirum speciem boni, et vicissim; alterum vero notat appetere malum, quia malum est, vel aversari bonum, quia bonum est, quod pro omni casu repugnat.*

QUAE REGULAE APPETITUS?

XCIV. Appetitio in aversionionem, et aversatio in appetitionem etiam respectu ejusdem objecti permutari potest. Omne bonum perceptum appetimus, et omne malum perceptum aversamur (§. præc.): si igitur fieri possit, ut id, quod antea bonum apparuit, deinde videatur esse malum, et vicissim, etiam fieri potest, ut id, quod antea appetivimus, deinde aversetur: atqui istud certo fieri potest, cum aliud sit bonum apparens, aliud verum (§. 33. cor. 2.): ergo etiam appetitio in aversionionem, et aversatio in appetitionem respectu ejusdem objecti permutari potest (conf. §. 36.).

XCv. Eo major est appetitio, vel aversatio, quo major, vel clarior est species boni, aut mali in objecto percepta. Omne bonum perceptum appetimus, omne malum perceptum aversamur (§. 93.): ergo etiam majus bonum perceptum, vel bonum clarior, id est, magis perceptum, magis appetimus, et malum majus perceptum, vel malum clarior, id est, magis perceptum, magis aversamur.

Coroll. 1. Si igitur plures rationes bonitatis in eodem objecto simul percipiuntur, major appetitio orietur: idem est de aversione.

Coroll. 2. Vehementi appetitionis, et aversationis magna ex parte ab illis pendet, a quibus major perceptioni claritas accedit, ut nimirum ab actione objectorum in organa; a constitutione corporis, nervorum, cerebri spirituum animalium copia; tum etiam ab habitibus comparatis, de quibus consulatur Genueus (*Elem. met. p. 2. c. 4. §. 20. seqq.*).

XCVI. Plura objecta, etsi simul obtineri nequeant, simul tamen appetere, et quidem plus vel minus pro ratione bonitatis in iis perceptae, possumus. Imprimis enim plura objecta, tametsi simul obtineri nequeant, possunt tamen nobis simul bona apparere, quod per se evidens est; sed quidquid nobis bonum apparet, appetimus (§. 93.); ergo plura objecta, etsi simul obtineri nequeant, simul tamen appetere possumus. Deinde pari ratione possunt dicta objecta plus, vel minus bona apparere; atqui eo major est appetitio, quo major est species boni percepti (§. praec.); ergo eadem objecta simul plus, vel minus appetere possumus.

Coroll. 1. Appetitiones ergo diversorum objectorum, tametsi simul obtineri nequeant, mutuo se non tollunt.

Coroll. 2. Hinc quoque iterum patet, posse minus bonum etiam in collisione cum majori bono, id est, cum consecutionem majoris boni impedit, tamen vere appeti (conf. §. 93. cor. 3.), ac proinde possibile esse statum praependii.

Schol. Vocem conscientiae omnino repudiare mihi videntur, qui praesentis theorematum veritatem in dubium vocant; aut penitus inficiantur. Offer Cajo duo horologia, aureum unum, argenteum alterum, ea conditione, ut quod placebit, eligat, secumque gratuita muneri loco domum auferat: eliget sane unum; at appetit utrumque; si neges, fac illi copiam utrumque accipiendi; accipiet profecto utrumque; quid igitur? Non appetet utrumque? At sine praecedente appetitione electio fieri nequit, ut infra patebit. Quod si igitur Cajus facta utrumque horologium accipiendi venia utrumque appetat, quis dubitabit, eum utrumque etiam tum appetere, cum utrique appetitioni satisfacere nequit? Velim ergo, ut Leibnitiani aegre non ferant me hac in re ab ipsis dissentire; majus enim sensus intuitus, quam ipsorum auctoritas apud me pondus obtinet, paritati a bilance petitae, in qua ipsi exultant, alio loco commodius respondebo.

QUID STATUS AEQUILIBRII?

XCVII. Cum plura objecta simul appetere, aut aversari pro ratione bonitatis, aut malitiae perceptae possimus (§. praec.) consequens est, ut duo, vel plura objecta, in quibus aequalem rationem bonitatis, aut malitiae, percipimus, aequaliter appetamus, aut aversamur. Hinc oritur *status aequilibrii*, in quo mens constituitur, ut duo, vel plura bona simul aequaliter appetit, aut duo, vel plura mala aequaliter simul aversatur.

Coroll. 1. Status aequilibrii plurimum differt a statu indifferentiae

(§§. 88. cor. 1. 85.); in hoc enim vel nullum objectum percipio, vel si quod percipiam, in eo nec speciem mali, nec speciem boni deprehendo.

Coroll. 2. Cum de appetitionibus agimus, triplicem animae statum acute discernere oportet; primo statum *indifferentiae*, in quo ipsa nihil appetit, nec quidpiam appetere potest; tum statum *aequilibrii*, in quo ipsa duo, vel plura bona aequaliter appetit; denique statum *praependii*, in quo unam magis, quam alia bona simul percepta appetit.

XCVIII. Idem objectum compositum sub diversa ratione appetere simul, et aversari possumus. Possumus enim idem objectum compositum sub diversis rationibus aliis boni, aliis mali repraesentari, quod fieri posse docet (§. 90.); erunt haec rationes totidem objecta partialia nostrae perceptionis compositae, percipiendumque in ipso objecto composito aliqua, quae apparent boni, alii iura, quae apparent mala: quare, cum quidquid bonum apparet, appetamus, et quidquid malum apparet, aversemus (§. 93.), ea bona appetemus, et ea mala aversabimur; sunt autem haec bona, et mala simul conjuncta in eodem objecto composito: igitur idem objectum compositum sub diversis rationibus appetere, et aversari possumus (conf. §. 87.).

Coroll. Possum igitur minus bonum simul ut absolute, et in se bonum appetere, et simul ut impedimentum majoris boni, adeoque respective malum aversari; idem cum proportionem intellige de minori malo comparate ad majus (conf. §. 95. cor. 2.).

QUID MOTIVA?

XCIX. Motiva dicuntur hoc loco, quae nos per sese ad appetendum, vel aversandum objectum allicunt: quare, cum id perceptionis boni, et mali praesent, eaec recte motiva nuncupantur.

Coroll. Motivum igitur est ratio sufficiens appetitionis, et aversationis (§. 92.); et quia nihil est sine ratione sufficiente (ont. §. 21.), nulla appetitio, aut aversatio sine motivo esse potest.

Schol. Cum videmur nobis nonnumquam aliquid sine motivo appetere, aut aversari, id inde est, quod alias jam iis motivis allecti fuerimus. Fieri nempe potest, ut rem quampiam, in qua nunc quidem nullam boni speciem apprehendimus, praeterea tamen appetamus, quod nos eam olim ut bonum percipimus, ac appetitis recordamur; quo casu in determinatione praeterea praesentis appetitionis ratio continetur, porro, cum ex frequente ejusdem actionis repetitione habitus oriatur (§. 79.), et habitum appetendi ac aversandi, qui nominatim *consuetudo* a philosophis dicitur, nobis comparare possumus, et reapse frequenter ex consuetudine solum aliquid appetimus, et aversamur. Atque hinc patet, cur facilius ea appetamus, aut aversemus, quam jam saepe alias appetivimus, aut aversati sumus. Qui igitur per experientiam cognoscere vult, quo modo appetitiones, et aversationes in sua mente nascantur, in non

solum ad eos casus, in quibus consuetudine aliquid appetit, vel aversum, animum advertat; sed etiam eos sollicite indagat, in quibus primum eam appetitionem, aut aversionem elicit.

QUOTUPLEX APPETITIO ET AVERSATIO — FACULTAS ITEM APPETENDI ET VOLEPTAS AC TAEDIUM.

C. Perceptio, sive representatio boni, aut mali, qua posita ipsa appetitio, aut aversatio ponitur (§. 93.), ad facultatem cognoscendi pertinet (§. 6.); sed facultas cognoscendi vel inferior est, vel superior: illa res obscure, aut confusa; haec distinctae representat (§. 7.) igitur appetitio boni, aut mali obscura, aut confusa, vel distincta est. Ex representatione obscura, vel confusa oritur appetitio, vel aversatio sensitiva; ex representatione vero distincta appetitio, vel aversatio rationalis.

Coroll. 1. Igitur etiam summo jure facultas appetendi, et aversandi in superiorem, et inferiorem tribuitur, cumque, quae competunt generi, etiam speciebus conveniant, quaecumque de facultate appetendi, appetitione, aut aversione generatim adhuc dicta sunt, etiam speciatim ad facultatem appetendi superiorem, ac inferiorem, atque ad appetitionem, et aversionem tam sensitivam, quam rationalem accomodari debent.

Coroll. 2. Quaevis appetitio cum voluptate; aversatio cum taedio consociantur (§. 91. cor.); ergo voluptas quoque, ac taedium aliud rationale vel ut ajunt, mentales, aliud sensitivum est. Voluptatem rationalem persensit Pythagoras, cum ob inventum de quadrato hypotenusae theorema Musis hostias immolavit (Vitruvius l. 9. c. 2.).

Coroll. 3. Facultas cognoscendi inferior representat objecta singularia ope sensus, aut phantasiae (§. 8.), superior universalis, et abstracta ope intellectus, et rationalis (§. 48.): igitur appetitio sensitiva fertur in bonum sensibile per sensum, aut phantasiam representationem, appetitio vero rationalis in bonum universale, abstractum, et a materia separatum ope intellectus, at rationis cognitum. Idem est de aversione.

Coroll. 4. Cum perfectio, et imperfectio confuse cognita pulchritudinem et deformitatem constituat, ut egregie demonstravit Moses Mendelssohn, perspicuum est, pulchrum, et deformem objectum esse facultatis appetendi, ac aversandi inferiores, ac proinde hanc facultatem ad eas pertinere, quarum excolandarum rationem aethetica docet (§. 76. sch. 2.).

Schol. Cum representationes boni, et mali obscurae sunt, sonitus nos impelli ad aliquid appetendum, et aversandum, quoniam appetitionis rationem scire, aut reddere valeamus, quod saepius evenire nemo est, qui in se non experiat, si modo in his qui intra se sunt, discernendis satis acutus sit. Id genus appetitionem aut aversionem naturalem seu innatam vocant (Phil. Schrift. 1. Th. 2. Brief. 2. Th. II. Weber die Hauptgrundsätze der scho-

nen Kunst- und Wissenschaft); illam vero, quae ex confusa, vel distincta representatione oritur elicitam quod si Winklerus (Psych. §. 72. et 75.), et alii quidem, qui cum veteribus Stoicis, de quibus Tullius (De fin. l. 3. 4. 5.) et Peripateticis appetitiones innatas docent, eas dicto nunc sensu intelligenter, nihil eorum contineret doctrina, quod jure carpi posset, at vero, cum ipsi putent actuale appetitionem, aut aversionem a natura nobis inditam, &c perseverantem, earumque rerum ideas simul animo insculptas esse, haec illorum sententia omnino repudianda est; solidissimis quippe rationibus infra ostendam, nullas in ipso ortu ingentias in nobis ideas esse. Alii denique alii sunt vocabulis; appetitiones nempe, et aversiones naturales stimulus naturales compellant (Psych. emp. s. 2. §. 471. not. et 472. not.); tum illi, quibus solam representationem distinctam motivum nominare placet, representationes boni, aut mali obscuras, et confusas stimulus dicunt, atque extimulis obscuris instinctum enasci ajunt. Vide Boehmium.

QUID CONSENSUS, ET PUGNA APPETITIONUM — QUID TEMPERAMENTUM?

CI. Fieri potest, ut quod facultas cognoscendi inferior confuse ut bonum, vel malum representat, idem quoque superior bonum, vel malum distincte exhibeat; at fieri etiam potest, ut quod una ut bonum, altera ut malum, et vicissim representet. Quare cum omne bonum perceptum appetatur, et omne malum perceptum aversetur (§. 93.), in priori casu idem objectum utraque facultate, adeoque tam sensitive, quam rationaliter appetitur; vel aversatur, tumque habetur consensus appetitionum; in posteriori vero casu, quod sensitive appetitur, rationaliter aversatur, aut vice versa, atque inde pugna appetitionum oritur. Ita aegrotus medicinam paulo adversam sensitive aversatur; eandem tamen ob spem sanitatis distincte cognitam rationalem appetit.

Coroll. Cum idem objectum sub diversâ ratione simul appetere, et aversari possimus (§. 98.), etiam in hoc casu appetitio, et aversatio mutuo se non destrunt, neque alterutri alio sensu victoria tribui potest, quam quatenus voluntas libere exsequitur, quod ab alterutro suadetur; et quia experientia testis voluntas non semper secundum fortio rem appetitionem, aut aversionem se determinat, veritati minime consentaneum est, in hanc appetitionum pugna semper fortio rem seu intensiorem appetitionem vincere, quod Leibnitiani docent.

Schol. 1. Necessè igitur minime habemus, ut cum veteribus subjecta reapse diversa, in quibus appetitiones pugnautes insint, constitutum. Diviserunt illi appetitum, in rationalem, et carnalem, hincque rursus in concupiscibilem, et irascibilem, agentes rationalem in superiore animas parte, quam animam; carnalem in inferiore, seu sensitiva, quam animam vocarunt, residere, hasque animae partes, et revera distinctas esse, et secum perpetuo pugna-

re, velut equum cum equite, quae locutio Platoni imprimis familiari fuit. Certe doctrina haec et sensui intimo, quo cum conflictum in uno, ac individuo ente inesse experimur, et efficacissimis rationibus, quibus animae humanae simplicitatem altera in parte demonstrabimus, repugnat, ut adeo mirum sit, complures etiam recentioribus temporibus duas in homine animas, sensitivam unam ac materiallem; alteram rationalem, et spiritualem cum Thoma Villisio (*De anim. brut. p. 1. c. 2.*) statuisse putantes, hanc appetitionem pugnam sine duplici anima nequaquam intelligenter exponi posse; quae errorem nuperus auctor (*Philosophie du bon sens, t. 2. p. 231.*) absurdissime recoxit. Ad extremum ratio cur homines sere frequentius secundum appetitionem sensitivam non obstantem aversationem rationali agant, in eo sita videtur, quod praesentibus vivacius afficiamur, quam absentibus, et abstractis; sensu praeterea intuitive cognoscimus (§. 63.), et phantasia simul reproducendo ideam voluptatis alias perceptae praesentem auget; intellectus contra cognito ut plurimum symbolica tantum est (§. cit. sch. 1.), quae bonitatem non in se ipsa, sed signorum ope solum apprehendimus. Atque inde fit, ut saepius, tametsi id fieri minime oportere, appetitioni sensitivae prae rationali obtemperemus, dicamusque cum Medea apud Ovidium, *video meliora, proboque: deteriora sequor.* Consule Silvanum Regis (*Syst. de Phil. la metaph. l. 2. p. 2. ch. 19.*).

Schol. 2. Quemadmodum facultas appetendi, et aversandi in superiorem, et inferiorem rite distribuitur (§. praec. cor. 1.): ita quoque eadem facultas multiplex efficitur, cum diversorum objectorum quae appetere, aut aversari possumus, ratio habetur. Quia porro quaevis facultas in se determinatae quantitatis est, necesse est, ut diversae hae appetendi, et aversandi facultates determinatam in inoquoque homine rationem, sive proportionem inter se habeant: haec proportio indelem cujusvis, seu, ut ajunt, *temperamentum* constituit, quod in finis prope modis non solum in diversis, sed in eodem quoque homine, diverso tempore variari potest. Generatim quidem hejus diversitas a diversitate ingenii latus dicti (§. 59. sch.) pendet; quemadmodum ipsa facultas appetendi a facultate cognoscendi. Mejerus jam saepe a me laudatus quatuor potissimum genera temperamentorum constituit: *rationale*, cum facultates superiores: *sensitivum*, cum inferiores; *erectum*, cum facultates appetendi; *abjectum*, cum facultates aversandi fortiores existunt. Facultas deinde appetendi aut aversandi, quae in temperamento sensitivo ceteras superat, *passionem dominantem* (den Hang) progignit.

CAPUT III.

De Affectibus.

QUI AFFECTUS -- ET QUOTUPLLES.

III. *Affectus* est appetitio, aut aversatio sensitiva vehementior et cum extraordinaria sanguinis, ac fluidi nervel commotione conjuncta. Ita in irato homine ardente oculi, inflammatus vultus, sanguis concitato cursu rapidissime totum corpus permeat. Id genus appetitio, aut aversatio rationalis *affectus per analogiam* cum Dariesio dici potest.

Coroll. Omnis igitur affectus cum voluptate, vel taedio conjungitur (§. 91. cor. 1.), idque fundamentum praebet distributioni affectuum maxime generali in *gratos*, vel *juucundos*, et *molestos*, vel *ingratos*, quorum illi ad *gaudium*, hi ad *tristitiam* commode revocantur.

QUAE PHILOSOPHORUM OPINIONES?

Schol. 1. De numero, ac divisione affectuum multa variaeque apud philosophos reperias. Dariesius (*Psycho. emp. s. 2. c. 2. §. 97. sch.*) ex illo Horatii (*Epist. l. 1. e. p. 6.*): *gaudeat, an doleat, cupiat metuatque, quid ad rem?* omnes affectus ad hos quatuor primarios *gaudium*, *tristitiam*, *cupiditatem*, *metum* reduci putat. Huic opinioni adhaesisse videntur Stoici, quorum de effectibus, quos *πάθη* vocabant, doctrina maximam ac praecipuam philosophiae partem confecit: in quatuor ipsi genera affectus tribuerunt; bona, aiebant, alia sunt praesentia, alia futura; de illis habetur *laetitia*; de his *libido*; de his *metus* datur. Plato dicebat solebat affectus, qui nomen habent, multos esse; qui vero nomine carent, innumeris. Aristoteles cum suis undecim numeravit; *gaudium*, *desiderium*, *amorem*, *tristitiam*, *fugam*, *odium*, *spem*, *desperationem*, *audaciam*, *timorem*, et *iram*; hos Peripateticorum nonnulli *simplices* dixerunt, et sex *compositos* addiderunt, *zelotypiam*, *pu-dorem*, *miseritordiam*, *aemulationem*, *indignationem*, et *invidiam*. Cartesius (*De passionibus*), qui hoc argumentum libro singulari copiose, et accurate pertractavit, affectus omnes in *simplices*, seu *primitivos*, et *compositos* distribuit, ad illos referens *admirationem*, *amorem*, *odium*, *cupiditatem*, *laetitiam*, et *moerorem*; hos diverse ex istis componi asserens. Sed est in hac doctrina quidpiam, quod non penitus probari potest, de quo videtur Winklerus (*Psych. 2. 716.*). Nec Wolfius (*Psych. emp. s. 1. p. 2. c. 3.*) quidquam intermisit, quod ad illustrandam de natura, et variis affectuum generibus doctrinam conducere possit; quemadmodum et Malebranchius (*Récher. de la verit. liv. 5.*) idem praestitit. Commendari hic quoque meretur opus clarissimi Mejeri superius laudatum (*Theoretische Lehre von den Gemüths-bewegungen überhaupt.*); in eo enim tum de natura, et origine

affectuum; tum de ratione eosdem et concitandi; et sedandi, egregie disseritur. Id tamen lectorem monitum velim, virum celeberrimum, quod systemati harmoniae praestabilitae plus aequo adhaereat, totam esse in contemplanda anima a corpore penitus abstracta; inde certe fit, ut complura ipsius ratiocinia tum usui esse nequeant, cum affectuum in animo exurgentium vere reales in corpore causas experimus.

Schol. Me tamen iudice omnium accuratissima affectuum distributio ea est, quam supra in corollario insinuavi; existimo enim gaudium, et tristitiam duos esse omnium reliquorum fontes, proptereaque recte primigenios dici. Ut autem prospicias, quod modo omnes alii ex his fontibus prominent, haec ex Boehmio accipe (*Psych. emp.*, s. 2. c. 2. §§. 480. 81. nos. not.). Gaudium ex fine mali (est) hilaritas; ex bono futuro incertioni spes; ex certiori, fiducia; ex conatu bonum obtinendi cupiditas; cupiditas erga bonum difficilem obtinendi conjuncta, cum fiducia difficultates superandi animositatis; gaudium ex eis, quae a nobis benefacta putamus, acquiescentia; ex benigno aliorum de nobis iudicio gloria; ex alterius perfectione amor; amor erga benefactorem propter beneficia gratitudo; amor singularis propter praestantiora animi dona favor; gaudium ex alterius imperfectione malevolentia; ex absurdo risus. Tristitia ex difficultate boni obtinendi pusillanimitas; ex mora boni sperati desiderium; ex antea bono viro fastidium; ex malo quod nobis obvenire posset, metus; ex malo appropinquante timor; ex malo ingenti horror; ex malo intolerabili, et inevitabili desperatio; ex malo improviso terror; ex eis, quae a nobis male facta putantur, poenitentia; ex sinistro aliorum de nobis iudicio pudor; ex alterius imperfectione commiseratio; ex alterius perfectione odium; ex alterius perfectione, quatenus illam nobis, vel amaris evenire peroptamus, invidia; ex injuria nobis illata indignatio; indignatio cum odio ira.

AFFECTUS CONSEQUUNTUR NATURAM HUMANAM, ET MULTAM HABENT
UTILITATEM.

CLII. Affectus sunt naturalia humanae naturae consecrativa. Cum enim natura humana finita sit, et metabilis, sibi que ad perfectam beatitudinem, quam ardentissime desiderat, sola non sufficiat, prorsus naturaliter fit, ut perceptionibus boni, aut mali commoveatur, libique ad appetendum, quod partem perfectae felicitatis constituit, eere: hic ad propulsandum, quod beatitudini obstat videtur, impellatur: quare cum appetitiones, et aversiones fortiores, quae simili ratione ex clarioribus boni, aut mali perceptionibus naturaliter oriuntur, affectus sint (§. praec.): manifestum est affectus esse naturalia humanae naturae consecrativa.

Schol. Verum non modo naturaliter humanam naturam consequuntur affectus; sed admodum utiles sunt, si modo justos intra limi-

tes a ratione constringantur. Nihil certe valde magis, egregii, aut ardui praestitum unquam est sine aliquo affectu. Tum ad ipsam hominis, ac rerum publicarum integrarum conservationem necessarii sunt; neque enim homo conservari potest, nisi honorum possessione, ac malorum declinatione; id vero, qui fit, nisi natura ipsa impellente ad bona percepta pro ratione bonitatis repraesentatae inclinetur, intelligi non potest. Deinde societates humanas quascumque aut amore, aut timore tam iniri, quam conservari quis ignorat? Tolle haec vincula, et suavissimae civium conspirantium harmoniae loca odia, inimicitias, rixas, ac insidias suscitabis. Praeclare Genvensis (*Elem. met.* p. 1. c. 6. prop. 59. *sch. fin.*): *Natio recta nullo impetuostiori affectu concitante constantius operatur, et aequabilis; sed exitium quidquam, et distinctum efficiet numquam. Eadem, ubi natura vehementissime affecta est, velut erigitur, ac, licet paulo turbulentius, efficit tamen, quae mira videri possent naturae humanae vires omnes ignorantibus. Itaque Plato saepe scribit, magnorum virorum fuisse neminem sine entusiasmo quodam, id est, sine vehementiori affectu. Cum ratione igitur insatiis se censendi sunt Stoici, qui duce Zenone docuerant affectus omnes sine discrimine (*Laert. de vit. phil.* l. 7. *segm.* 110.) morbos esse animi; praeternaturales motiones: aversas a recta ratione contra naturam animi commotiones, proptereaque in sapientem minime eadere (*Cit. de fin.* l. 2.); haec enim institutio non modo aliquid postulat, quod supra naturae humanae vires ponitur; sed et hominem necessariis magna gerendi, ardua consilia et suscipiendi; et exsequendi instrumentis, ac sapientem sapientia exspoliari: de hac Stoicorum disciplina adi Tullium, qui eam multis persecutus est (*Q. tuac.* l. 4. c. 6. *segg.*). Sapientius esse virtutum materiem, virtutemque in eo sitam esse, ut animi affectus temperet, ac ita coarctet, ut apta efficiantur subsidia ad veram beatitudinem consequendam. Quare labor noster non tam in eo versari debet, ut omnes animi affectiones radicibus evellantur; id enim humanae naturae conditio minime patitur; quam ut easdem injectis frenis rationi obtemperare doceamus. Sed hoc jam ad philosophiam moralem pertinet.*

SECTIO III.

DE FACULTATE VOLENDI.

QUOD SECTIONIS ARGUMENTUM?

CIV. Venio ad tertiam animae nostrae facultatem sensu intimo cognitam, quam ego facultatem volendi, seu voluntatem voco. Dispicendum hic principie loco, quid ea sit, in quo proprie constitatur; deinde singulari, sive illi competens praerogativa expendenda: libertatem intelligo; de qua, quae utiliter dici possunt, ad